

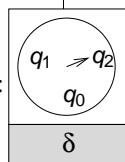
4. TURINGIN KONEET

Alan Turing 1935–36.

nauha: ▷ T U R I N G ◁

nauhapäätä:

ohjausyksikkö:

Turingin kone on kuin äärellinen automaatti, jolla on käytössään nauha. Kone voi siirtää nauhapäätä vasemmalle tai oikealle; se voi myös lukea tai kirjoittaa nauhapään kohdalla olevan merkin. Nauha on oikealle rajaton.
Churchin–Turingin teesi: Mikä tahansa mekaanisesti ratkeava ongelma voidaan ratkaista Turingin koneella.

Määritelmä 4.1 Turingin kone on seitsikko

$$M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, q_{acc}, q_{rej}),$$

missä:

- ▶ Q on koneen *tilojen* äärellinen joukko;
- ▶ Σ on koneen *syöteaakkosto*;
- ▶ $\Gamma \supseteq \Sigma$ on koneen *nauha-aakkosto* (ol. että $\triangleright, \triangleleft \notin \Gamma$);
- ▶ $\delta : (Q - \{q_{acc}, q_{rej}\}) \times (\Gamma \cup \{\triangleright, \triangleleft\}) \rightarrow Q \times (\Gamma \cup \{\triangleright, \triangleleft\}) \times \{L, R\}$ on koneen *siirtymäfunktio*;
- ▶ $q_0 \in Q$ on koneen *alkutila*;
- ▶ $q_{acc} \in Q$ on koneen *hyväksyvä* ja
- ▶ $q_{rej} \in Q$ sen *hylkäävä lopputila*.

Turingin koneen kanssa ekvivalentteja laskentamalleja:

- ▶ Gödelin–Kleenen rekursiivisesti määritellyt funktiot (1936),
- ▶ Churchin λ -kalkyyli (1936),
- ▶ Postin (1936) ja Markovin (1951) merkkijonomuunnossysteemit, kaikki nykyiset ohjelmointikielet.

Turingin koneet \equiv ohjelmointikieli.

Siirtymäfunktion arvon

$$\delta(q, a) = (q', b, \Delta)$$

tulkinta:

Ollessaan tilassa q ja lukiessaan nauhamerkin (tai alku- tai loppumerkin) a , kone siirtyy tilaan q' , kirjoittaa lukemaansa paikkaan merkin b , ja siirtää nauhapäätä yhden merkkipaikan verran suuntaan Δ ($L \sim$ "left", $R \sim$ "right").

Sallittuja kirjoitettavia merkkejä ja siirtosuuntia on rajoitettu, mikäli $a = \triangleright$ tai \triangleleft , ja siirtymäfunktion arvo on aina määrittelemätön, kun $q = q_{acc}$ tai $q = q_{rej}$. Joutuessaan jompaan kumpaan näistä tiloista kone pysähtyy heti.

Siis: siirtymäfunktion arvoilta

$$\delta(q, a) = (q', b, \Delta)$$

vaaditaan:

- (i) jos $b = \triangleright$, niin $a = \triangleright$;
- (ii) jos $a = \triangleright$, niin $b = \triangleright$ ja $\Delta = R$;
- (iii) jos $b = \triangleleft$, niin $a = \triangleleft$ ja $\Delta = L$.

Tilanne (q, w) johtaa suoraan tilanteeseen (q', w') , merkitään

$$(q, w) \vdash_M (q', w'),$$

jos jokin seuraavista ehdoista täyttyy: kaikilla $q, q' \in Q$, $u, v \in \Gamma^*$, $a, b \in \Gamma$ ja $c \in \Gamma \cup \{\varepsilon\}$:

jos $\delta(q, a) = (q', b, R)$, niin $(q, u\underline{a}cv) \vdash_M (q', u\underline{b}cv)$;

jos $\delta(q, a) = (q', b, L)$, niin $(q, u\underline{c}av) \vdash_M (q', u\underline{c}bv)$;

jos $\delta(q, \triangleright) = (q', \triangleright, R)$, niin $(q, \underline{\varepsilon}cv) \vdash_M (q', \underline{c}v)$;

jos $\delta(q, \triangleleft) = (q', b, R)$, niin $(q, u\underline{\varepsilon}) \vdash_M (q', u\underline{b}\underline{\varepsilon})$;

jos $\delta(q, \triangleleft) = (q', b, L)$, niin $(q, u\underline{c}\underline{\varepsilon}) \vdash_M (q', u\underline{c}b)$;

jos $\delta(q, \triangleleft) = (q', \triangleleft, L)$, niin $(q, u\underline{c}\underline{\varepsilon}) \vdash_M (q', u\underline{c})$.

Tilanteet, jotka ovat muotoa (q_{acc}, w) tai (q_{rej}, w) eivät johda mihinkään muuhun tilanteeseen. Näissä tilanteissa kone pysähtyy.

Koneen *tilanne* on nelikko

$$(q, u, a, v) \in Q \times \Gamma^* \times (\Gamma \cup \{\varepsilon\}) \times \Gamma^*,$$

missä voi olla $a = \varepsilon$, mikäli myös $u = \varepsilon$ tai $v = \varepsilon$.

Tulkinta: kone on tilassa q , nauhan sisältö sen alusta nauhapään vasemmalle puolelle on u , nauhapään kohdalla on merkki a ja nauhan sisältö nauhapään oikealta puolelta käytetyn osan loppuun on v .

Mahdollisesti on $a = \varepsilon$, jos nauhapää sijaitsee aivan nauhan alussa tai sen käytetyn osan lopussa. Ensimmäisessä tapauksessa ajatellaan, että kone "havaitsee" merkin ' \triangleright ' ja toisessa tapauksessa merkin ' \triangleleft '.

Alkutilanne syötteellä $x = a_1 a_2 \dots a_n$ on nelikko

$$(q_0, \varepsilon, a_1, a_2 \dots a_n).$$

Tilannetta (q, u, a, v) merkitään yleensä yksinkertaisemmin $(q, u\underline{a}v)$, ja alkutilannetta syötteellä x yksinkertaisesti (q_0, \underline{x}) .

Tilanne (q, w) johtaa tilanteeseen (q', w') , merkitään

$$(q, w) \vdash_M^* (q', w'),$$

jos on olemassa tilannejono $(q_0, w_0), (q_1, w_1), \dots, (q_n, w_n)$, $n \geq 0$, siten että

$$(q, w) = (q_0, w_0) \vdash_M (q_1, w_1) \vdash_M \dots \vdash_M (q_n, w_n) = (q', w').$$

Turingin kone M hyväksyy merkkijonon $x \in \Sigma^*$, jos

$$(q_0, \underline{x}) \vdash_M^* (q_{\text{acc}}, w) \quad \text{jollakin } w \in \Gamma^*;$$

muuten M hylkää x :n.

Koneen M tunnistama kieli on:

$$L(M) = \{x \in \Sigma^* \mid (q_0, \underline{x}) \vdash_M^* (q_{\text{acc}}, w) \text{ jollakin } w \in \Gamma^*\}.$$

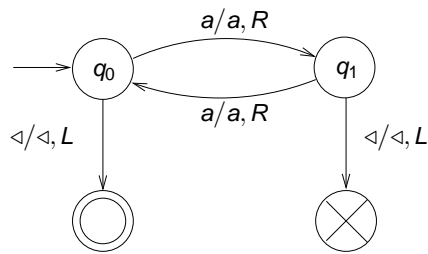
Esimerkki 1. Kieli $\{a^{2k} \mid k \geq 0\}$ voidaan tunnistaa Turingin koneella

$$M = (\{q_0, q_1, q_{acc}, q_{rej}\}, \{a\}, \{a\}, \delta, q_0, q_{acc}, q_{rej}),$$

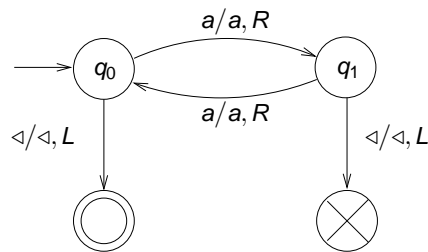
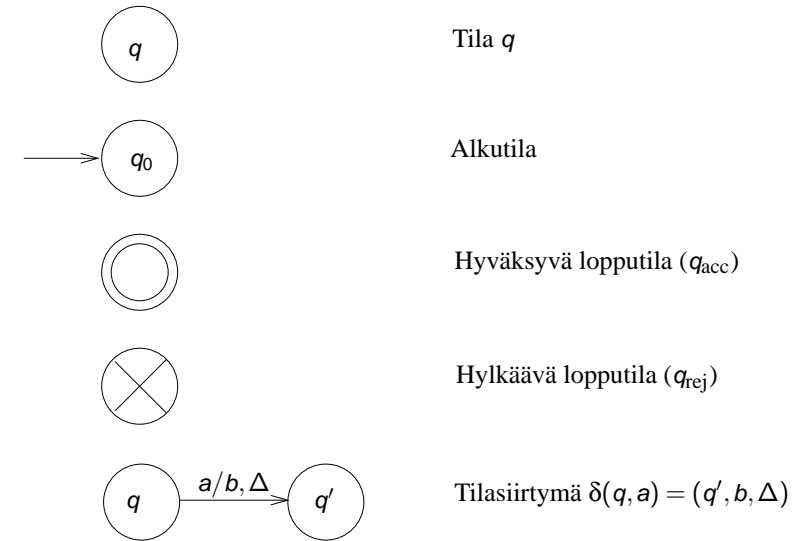
Kaavioesitys:

missä

$$\begin{aligned} \delta(q_0, a) &= (q_1, a, R), \\ \delta(q_1, a) &= (q_0, a, R), \\ \delta(q_0, \triangleleft) &= (q_{acc}, \triangleleft, L), \\ \delta(q_1, \triangleleft) &= (q_{rej}, \triangleleft, L). \end{aligned}$$

Kaavioesityksessä käytetyt merkinnät:

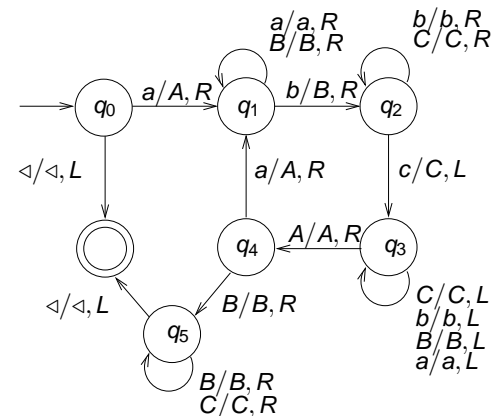

Koneen M laskenta esimerkiksi syötteellä aaa etenee seuraavasti:

$$\begin{aligned} (q_0, \underline{aaa}) &\vdash_M (q_1, \underline{aaa}) \vdash_M (q_0, \underline{aaa}) \\ &\vdash_M (q_1, \underline{aaa}\underline{\epsilon}) \vdash_M (q_{rej}, \underline{aaa}). \end{aligned}$$

Kone pysähtyy tilassa q_{rej} , joten $aaa \notin L(M)$.

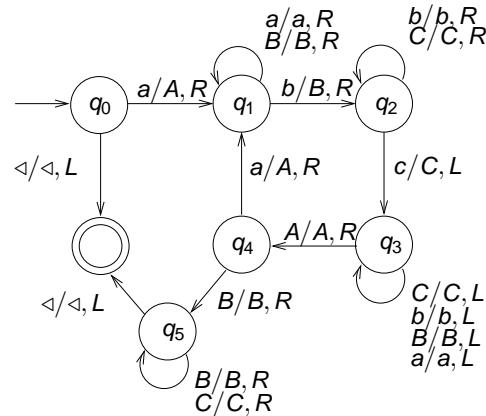
Esimerkki 2. Kielen $\{a^k b^k c^k \mid k \geq 0\}$ tunnistava Turingin kone:

Selkeyden vuoksi ei koneen hylkäävää lopputilaa q_{rej} ole tässä esitetty eksplisiittisesti. Tulkinta on tällöin, että kaikki kaaviosta "puuttuvat" kaaret johtavat tähän tilaan. \bullet

Koneen laskenta syötteellä *aabbcc*:

$(q_0, \underline{a}abbcc) \vdash (q_1, A\underline{a}bbcc)$
 $(q_1, Aa\underline{b}bcc) \vdash (q_2, AaB\underline{b}bcc)$
 $(q_2, AaBb\underline{c}cc) \vdash (q_3, AaBbC\underline{c}cc)$
 $(q_3, AaBbCc) \vdash (q_3, A\underline{a}BbCc)$
 $(q_3, A\underline{a}BbCc) \vdash (q_4, A\underline{a}BbCc)$
 $(q_1, A\underline{A}BbCc) \vdash (q_1, A\underline{A}BbCc)$
 $(q_2, A\underline{A}BbCc) \vdash (q_2, A\underline{A}BbCc)$
 $(q_3, A\underline{A}BbCc) \vdash (q_3, A\underline{A}BbCc)$
 $(q_3, A\underline{A}BbCc) \vdash (q_3, A\underline{A}BbCc)$
 $(q_4, A\underline{A}BbCc) \vdash (q_5, A\underline{A}BbCc)$
 $(q_5, A\underline{A}BbCc) \vdash (q_5, A\underline{A}BbCc)$
 $(q_5, A\underline{A}BbCc) \vdash (q_{acc}, A\underline{A}BbCc)$.

4.2 Turingin koneiden laajennuksia

1. Moniuraiset koneet

Sallitaan, että Turingin koneen nauha koostuu *k*:sta rinnakkaisesta urasta, jotka kaikki kone lukee ja kirjoittaa yhdessä laskenta-askelissa: Koneen siirtymäfunktion arvot ovat tällöin muotoa:

A	L	A	N	#	#	#	#		
M	A	T	H	I	S	O	N		...
T	U	R	I	N	G	#	#		

nauhapäät: ↑

$$\delta(q, (a_1, \dots, a_k)) = (q', (b_1, \dots, b_k), \Delta),$$

missä a_1, \dots, a_k ovat urilta $1, \dots, k$ luetut merkit, b_1, \dots, b_k niiden tilalle kirjoitettavat merkit, ja $\Delta \in \{L, R\}$ on nauhapään siirtosuunta.

Laskennan aluksi tutkittava syöte sijoitetaan ykkösuran vasempaan laitaan; muille urille tulee sen kohdalle erityisiä tyhjämerkkejä #.

Formaalisti *k*-urainen Turingin kone on seitsikko

$$M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, q_{acc}, q_{rej}),$$

missä muut komponentit ovat kuten standardimallissa, paitsi siirtymäfunktio:

$$\delta : (Q - \{q_{acc}, q_{rej}\}) \times (\Gamma^k \cup \{\triangleright, \triangleleft\}) \rightarrow Q \times (\Gamma^k \cup \{\triangleright, \triangleleft\}) \times \{L, R\}.$$

Seuraajatilannerelaation \vdash , alkutilan jne. määritelmät ovat pieniä muutoksia lukuunottamatta samanlaiset kuin standardimallissa.

Lause 4.1. Jos formaali kieli *L* voidaan tunnistaa *k*-uraisella Turingin koneella, se voidaan tunnistaa myös standardimallisella Turingin koneella.

Todistus. Olkoon $M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, q_{acc}, q_{rej})$ *k*-urainen Turingin kone, joka tunnistaa kielen *L*. Vastaava standardimallinen kone \hat{M} muodostetaan seuraavasti:

$$\hat{M} = (\hat{Q}, \Sigma, \hat{\Gamma}, \hat{\delta}, \hat{q}_0, q_{acc}, q_{rej}),$$

missä $\hat{Q} = Q \cup \{\hat{q}_0, \hat{q}_1, \hat{q}_2\}$, $\hat{\Gamma} = \Sigma \cup \Gamma^k$ ja kaikilla $q \in Q$ on

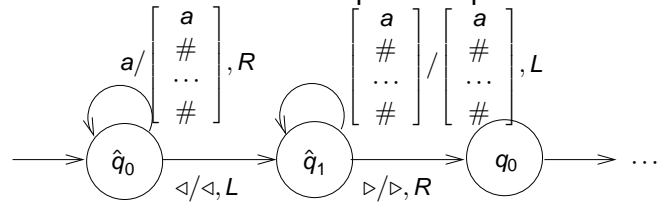
$$\hat{\delta}(q, \begin{bmatrix} a_1 \\ \vdots \\ a_k \end{bmatrix}) = (q', \begin{bmatrix} b_1 \\ \vdots \\ b_k \end{bmatrix}, \Delta),$$

kun $\delta(q, (a_1, \dots, a_k)) = (q', (b_1, \dots, b_k), \Delta).$

Koneen \hat{M} laskennan aluksi täytyy syötejono "nostaa" ykkösuralle, so. korvata nauhalla merkkijono $a_1 a_2 \dots a_n$ merkkijonolla

$$\begin{bmatrix} a_1 \\ \# \\ \vdots \\ \# \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_2 \\ \# \\ \vdots \\ \# \end{bmatrix} \dots \begin{bmatrix} a_n \\ \# \\ \vdots \\ \# \end{bmatrix} .$$

Tätä operaatiota varten liitetään M :stä kopioidun siirtymäfunktion osan alkuun vielä pieni "esiprosessori":

Tällaisen koneen siirtymäfunktion arvot ovat muotoa

$$\delta(q, a_1, \dots, a_k) = (q', (b_1, \Delta_1), \dots, (b_k, \Delta_k)),$$

missä a_1, \dots, a_k ovat nauhoilta $1, \dots, k$ luetut merkit, b_1, \dots, b_k niiden tilalle kirjoitettavat merkit, ja $\Delta_1, \dots, \Delta_k \in \{L, R\}$ nauhapäiden siirtosuunnat.

Formaalisti k -nauhainen Turingin kone on seitsikko

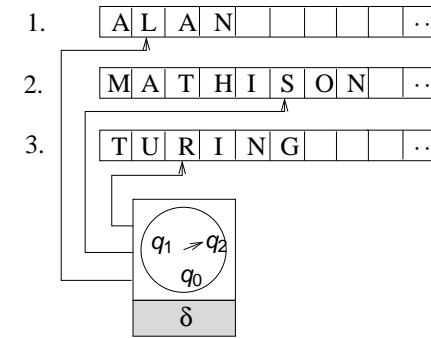
$$M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, q_{acc}, q_{rej}),$$

missä muut komponentit ovat kuten standardimallissa, paitsi siirtymäfunktio:

$$\delta : (Q - \{q_{acc}, q_{rej}\}) \times (\Gamma \cup \{\triangleright, \triangleleft\})^k \rightarrow Q \times ((\Gamma \cup \{\triangleright, \triangleleft\}) \times \{L, R\})^k.$$

Seuraajatilannerelaatio ym. peruskäsitteet määritellään pienin muutoksin entiseen tapaan.

2. Moninauhaiset koneet

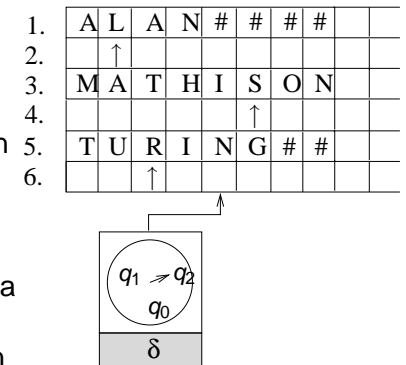
Sallitaan, että Turingin koneella on k toisistaan riippumatonta nauhaa, joilla on kullakin oma nauhapäänsä. Kone lukee ja kirjoittaa kaikki nauhat yhdessä laskenta-askellessa. Laskennan aluksi syöte sijoitetaan ykkösnauhan vasempaan laitaan ja kaikki nauhapäät nauhojensa alkuun.

Lause 4.2. Jos formaali kieli L voidaan tunnistaa k -nauhaisella Turingin koneella, se voidaan tunnistaa myös standardimallisella Turingin koneella.

Todistus (idea). Olkoon

$$M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, q_{acc}, q_{rej})$$

k -nauhainen Turingin kone, joka tunnistaa kielen L . Konetta M voidaan simuloida $2k$ -uraisella koneella \hat{M} siten, että koneen \hat{M} parittomat urat $1, 3, 5, \dots, 2k - 1$ vastaavat M :n nauhoja $1, 2, \dots, k$, ja kutakin paritonta uraa seuraavalla parillisella uralla on merkillä \uparrow merkitty vastaavan nauhan nauhapään sijainti.

Simuloinnin aluksi syötemerkkijono sijoitetaan normaalisti koneen \hat{M} ykkösuralle. Ensimmäisessä siirtymässään \hat{M} merkitsee nauhapääosoittimet \uparrow parillisten urien ensimmäisiin merkkipaikkoihin.

Tämän jälkeen \hat{M} toimii "pyyhkimällä" nauhaa edestakaisin sen alku- ja loppumerkin välillä. Vasemmalta oikealle pyyhkäisyllä \hat{M} kerää tiedot kunkin osoittimen kohdalla olevasta M :n nauhamerkistä. Kun kaikki merkit ovat selvillä, \hat{M} simuloi yhden M :n siirtymän, ja takaisin oikealta vasemmalle suuntautuvalla pyyhkäisyllä kirjoittaa \uparrow -osoittimien kohdalle asianmukaiset uudet merkit ja siirtää osoittimia. \square

Epädeterministisen koneen tilanteet, tilannejohdot jne. määritellään formaalisti samoin kuin deterministisenkin koneen tapauksessa, paitsi että ehdon $\delta(q, a) = (q', b, \Delta)$ sijaan kirjoitetaan $(q', b, \Delta) \in \delta(q, a)$.

Tämän muutoksen takia seuraajatilannerelaatio \vdash_M ei ole enää yksiarvoinen: koneen tilanteella (q, w) voi nyt olla useita vaihtoehtoisia seuraajia, so. tilanteita (q', w') , joilla $(q, w) \vdash_M (q', w')$.

Koneen M tunnistama kieli määritellään:

$$L(M) = \{x \in \Sigma^* \mid (q_0, x) \vdash_M^* (q_{acc}, w) \text{ jollakin } w \in \Gamma^*\}.$$

Epädeterministisen koneen M tapauksessa siis merkkijono x kuuluu M :n tunnistamaan kieleen, jos *jokin* M :n kelvollinen tilannejono johtaa alkutilanteesta syötteellä x hyväksyvään lopputilanteeseen.

3. Epädeterministiset koneet

Formaalisti *epädeterministinen Turingin kone* on seitsikko

$$M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, q_{acc}, q_{rej}),$$

missä muut komponentit ovat kuten deterministisessä standardimallissa, paitsi siirtymäfunktio:

$$\delta : (Q - \{q_{acc}, q_{rej}\}) \times (\Gamma \cup \{\triangleright, \triangleleft\}) \rightarrow \mathcal{P}(Q \times (\Gamma \cup \{\triangleright, \triangleleft\}) \times \{L, R\}).$$

Siirtymäfunktion arvon

$$\delta(q, a) = \{(q_1, b_1, \Delta_1), \dots, (q_k, b_k, \Delta_k)\}$$

tulkinta on, että ollessaan tilassa q ja lukiessaan merkin a kone voi toimia jonkin kolmikun (q_i, b_i, Δ_i) mukaisesti.

Esimerkki. Yhdistettyjen lukujen "tunnistaminen" epädeterministisillä Turingin koneilla.

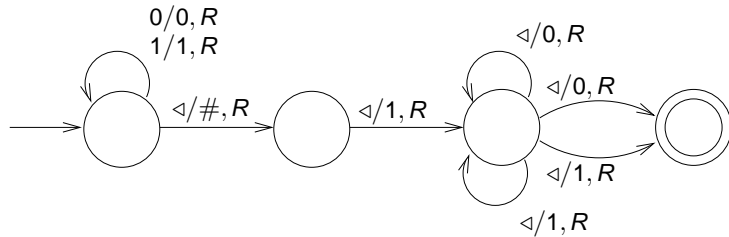
Ei-negatiivinen kokonaisluku n on *yhdistetty*, jos sillä on kokonaislukutekijät $p, q \geq 2$, joilla $pq = n$. Luku, joka ei ole yhdistetty, on *alkuluku*.

Oletetaan, että on jo suunniteltu deterministinen kone CHECK_MULT, joka tunnistaa kielen

$$L(\text{CHECK_MULT}) = \{n\#p\#q \mid n, p, q \text{ binäärilukuja, } n = pq\}.$$

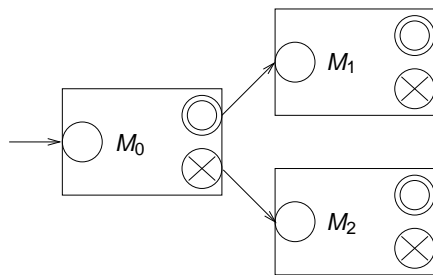
Olkoon lisäksi GO_START deterministinen Turingin kone, joka siirtää nauhapään osoittamaan nauhan ensimmäistä merkkiä.

Olkoon edelleen GEN_INT seuraava mielivaltaisen ykköstä suuremman binääriluvun nauhan loppuun tuottava epädeterministinen Turingin kone:

Yhdistetty kone hyväksyy syötteenä annetun binääriluvun n , jos ja vain jos on olemassa binääriluvut $p, q \geq 2$, joilla $n = pq$ — siis jos ja vain jos n on yhdistetty luku.

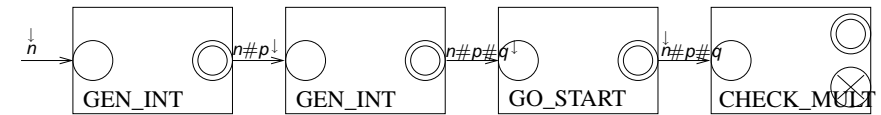
Huom. Yleinen kaaviomerkitä Turingin koneiden yhdistämiselle:

Epädeterministinen Turingin kone TEST_COMPOSITE, joka tunnistaa kielen

$$L(\text{TEST_COMPOSITE}) = \{n \mid n \text{ on binäärimuotoinen yhdistetty luku}\}$$

voidaan muodostaa näistä komponenteista yhdistämällä:

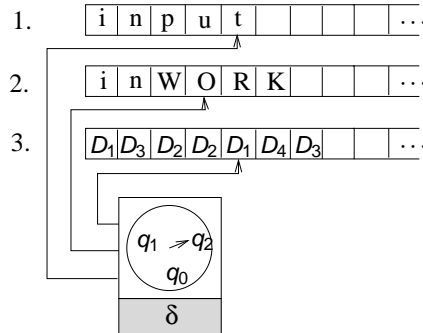
Lause 4.3 Jos formaali kieli L voidaan tunnistaa epädeterministisellä Turingin koneella, se voidaan tunnistaa myös standardimallisella deterministisellä Turingin koneella.

Todistus (idea). Olkoon

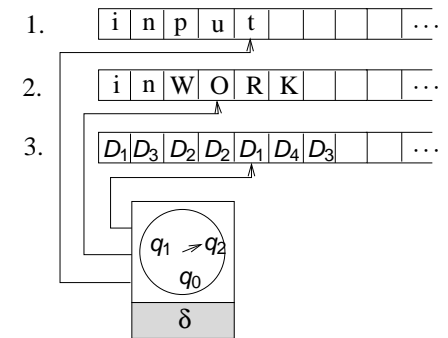
$$M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, q_{acc}, q_{rej})$$

epädeterministinen Turingin kone, joka tunnistaa kielen L . Koneita M voidaan simuloida kolmenauhaisella deterministisellä koneella \hat{M} , joka käy systemaattisesti läpi M :n mahdollisia laskentoja (tilannejonoja), kunnes löytää hyväksyvän — jos sellainen on olemassa. Kone \hat{M} voidaan edelleen muuntaa standardimalliseksi edellisten lauseiden konstruktoilla.

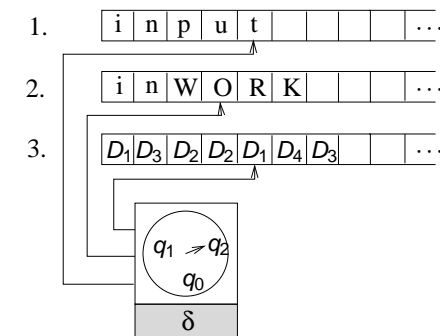
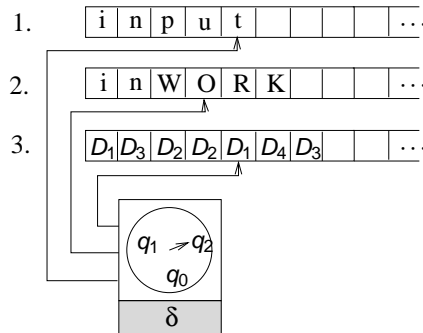
Yksityiskohtaisemmin:
 Nauhalla 1 \hat{M} säilyttää kopiota syötejonosta ja nauhalla 2 se simuloi koneen M työnauhaa. Kunkin simuloitavan laskennan aluksi \hat{M} kopioi syötteen nauhalta 1 nauhalle 2 ja pyyhkii pois nauhalle 2 edellisen laskennan jäljiltä mahdollisesti jääneet merkit. Nauhalla 3 \hat{M} pitää kirjaa vuorossa olevan laskennan "järjestysnumerosta".

Tarkemmin sanoen, olkoon r suurin M :n siirtymäfunktion arvojoukon koko. Tällöin \hat{M} :lla on erityiset nauhamerkit D_1, \dots, D_r , joista koostuvia jonoja se generoi nauhalle 3 kanonisessa järjestyksessä: $\varepsilon, D_1, D_2, \dots, D_r, D_1D_1, D_1D_2, \dots, D_1D_r, D_2D_1, \dots$. Kutakin generoitua jonoa kohden \hat{M} simuloi yhden M :n osittaisen laskennan, jossa epädeterministiset valinnat tehdään kolmosnauhan koodijonon ilmaisemalla tavalla.

Esimerkiksi jos kolmosnauhalla on jono $D_1D_3D_2$, niin ensimmäisessä siirtymässä valitaan vaihtoehto 1, toisessa vaihtoehto 3, kolmannessa vaihtoehto 2. Ellei tämä laskenta johtanut M :n hyväksyvään lopputilaan, generoidaan seuraava koodijono $D_1D_3D_3$ ja aloitetaan alusta. Jos koodijono on epäkelpo, so. jos siinä jossakin kohden on tilanteeseen liian suuri koodi, simuloitu laskenta keskeytetään ja generoidaan seuraava jono.

Selvästi tämä systemaattinen koneen M laskentojen läpikäynti johtaa koneen \hat{M} hyväksymään syötejonon, jos ja vain jos koneella M on syötteen hyväksyvä laskenta. Jos hyväksyvää laskentaa ei ole, kone \hat{M} ei pysähdy. \square